

Příloha 1. Operacionalizace závislých proměnných a analýza hlavních komponent

Jak ukazuje Tabulka P1, hodnocení demokratického režimu je ve využívaném datovém souboru obsaženo ve třech otázkách. V první řadě se jedná o souhlas s výrokem, zda je demokracie lepší než jiné způsoby vlády. O vhodnosti využití takto formulované otázky pojednává a ve své analýze ji využívá například Lukáš Linek (2010, s. 75), který je rovněž autorem uplatňované čtyřdimenzionální konceptualizace. Dále bude nelegitimitnost demokracie měřena i pomocí otázky na souhlas s rozpuštěním parlamentu a zrušením politických stran (podobnou otázku využívá například Magalhães, 2005, s. 979) a dotazem na představu, zda by náš politický systém měl být demokracií, či diktaturou (podobně Gunther a Montero, 2006, s. 50).

V případě měření politické nespokojenosti půjde o otázku na spokojenost s politickou situací, s činností vlády (aktuální v době dotazování) a následně i s fungováním demokracie v České republice. Jedná se o indikátory, které využívají autoři této troj-, respektive čtyřdimenzionální struktury vztahu k politickému systému. Tito autoři navíc do dimenze politické nespokojenosti zahrnují i otázku na spokojenost s ekonomickou situací v zemi (Gunther a Montero, 2006, s. 50–52; Linek, 2010, s. 50–52 a 56–59; Montero et al., 1997, s. 141–142), kterou však tento text vnímá jako zdroj vztahu k politickému systému a která tedy bude nabývat podobu nezávislé proměnné. Linek do dimenze politické nespokojenosti zařazuje i proměnnou důvěry v instituce (nevnímá ji tedy jako součást dimenze politického odcizení tak, jak to dělali předešlí autoři) (Linek, 2010, s. 56).

Dimenze individuálního a institucionálního odcizení budou měřeny souhlasem či nesouhlasem se sériemi výroků opět obsažených v Tabulce P1. Jedná se o podobné indikátory, které používají i již mnohokrát citovaní autoři této konceptualizace a které jsou označovány jako indikátory měřící vnější efektivitu v případě institucionálního odcizení a vnitřní efektivitu v případě individuálního odcizení (Gunther a Montero, 2006, s. 52; Linek, 2010, s. 94–95, 2017c, s. 107–108; v rámci jedné dimenze politického odcizení Magalhães, 2005, s. 979; Montero et al., 1997, s. 142). Tito autoři také zmiňují otázku na zájem o politiku, která by podle Linka (2010, s. 95) mohla být součástí individuálního odcizení. Ačkoliv Linek ve své pozdější publikaci (2017c, s. 106–107) toto pojetí mírně problematizuje, lze z definice individuálního odcizení zájem o politiku do značné míry vnímat jako součást této dimenze.

Tabulka P1. Znění otázek pro operacionalizaci závislých proměnných

Dimenze vztahu k politickému systému	Operacionalizace		
	Otázky	Odpovědi	Zkratka
Nelegitimitnost demokracie	„Se kterým z následujících výroků nejvíce souhlasíte?“	1. Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády. 2. Za určitých okolností může být autoritativní způsob vládnutí lepší než demokratický. 3. Pro lidi jako jsem já je jedno, zda máme demokratický nebo nedemokratický režim.	LEGI.1
	„Pokud by byl parlament rozpuštěn a politické strany zrušeny, Vy byste“	1. rozhodně souhlasil, 2. spíše souhlasil, 3. spíše nesouhlasil, 4. rozhodně nesouhlasil	LEGI.2
Politická nespokojenost	„Kde byste chtěl, aby byl na této škále náš politický systém?“	Škála 1 (úplná diktatura) až 10 (úplná demokracie)	LEGI.3
	„Řekněte prosím, důvěřujete Vládě ČR“	1. rozhodně důvěřuje, 2. spíše důvěřuje, 3. spíše nedůvěřuje, 4. rozhodně nedůvěřuje	SPOK.1
	„Řekněte prosím, důvěřujete Poslanecké sněmovně ČR“	1. rozhodně důvěřuje, 2. spíše důvěřuje, 3. spíše nedůvěřuje, 4. rozhodně nedůvěřuje	SPOK.2
	„Zamyslíte-li se nad celkovou současnou politickou situací v České republice, řekl byste, že jste s ní“	1. velmi spokojen, 2. spíše spokojen, 3. ani spokojen, ani nespokojen, 4. spíše nespokojen, 5. velmi nespokojen	SPOK.3
	„Když se zamyslíte nad vládou premiéra Andreje Babiše, jak jste spokojen: s její činností“	1. rozhodně spokojen, 2. spíše spokojen, 3. spíše nespokojen, 4. rozhodně nespokojen	SPOK.4
Individuální odcizení	„Jak jste celkově spokojen s fungováním demokracie v naší zemi?“	1. rozhodně spokojen, 2. spíše spokojen, 3. spíše nespokojen, 4. rozhodně nespokojen	SPOK.5
	„Politika je někdy tak složitá, že lidé jako já nemohou skutečně rozumět tomu, o co jde.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.1
	„Docela dobře rozumím důležitým problémům naší země.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.2
	„Považuji se za dostatečně způsobilého k tomu, abych se mohl účastnit politického dění.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.3
	„Myslím si, že jsem o politice informován tak jako většina ostatních lidí.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.4
Institucionální odcizení	„Jak moc se v současné době zajímáte o politiku obecně?“	1. velmi se zajímá, 2. spíše se zajímá, 3. spíše se nezajímá, 4. vůbec se nezajímá,	INDI.5
	„Politické strany se zajímají pouze o hlasy lidí ve volbách, nikoli o jejich názory.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.1
	„Lidé jako já mají možnost ovlivnit to, co dělají zvolení politici.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.2
	„Zvolení politici se zajímají o to, co si lidé jako já myslí.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.3
	„Volby jsou účinný způsob, jak mohou lidé ovlivnit to, co dělají politici.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.4

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM

Poznámka: Kategorie „neví“, „bez odpovědi“ a „odmítl odpovědět“ nejsou do výčtu možných odpovědí zahrnuty.

Před provedením samotné analýzy hlavních komponent je třeba určitá úprava výchozích dat. V první řadě se jedná o dichotomizaci otázky LEGI.1, jejíž nominální podoba, jak uvádí Lukáš Linek (2010, s. 51–52), se pro analýzu hlavních komponent nehodí. Stejně jako v jeho práci proto v případě této proměnné došlo k rozdělení na možnost aktivního se vyslovení pro demokracii a sloučení zbylých dvou odpovědí jakožto nepodpoření demokracie. Linek ale na tomto místě také upozorňuje na to, že dichotomická proměnná pro analýzu hlavních komponent není optimální. Po vzoru jeho práce proto byla provedena analýza hlavních komponent i bez proměnné LEGI.1. S ohledem na ostatní proměnné by tato analýza vedla ke stejným závěrům jako v případě zahrnutí proměnné LEGI.1 do výpočtů (viz Tabulka P3 a Graf P3). Dále také došlo k „otočení“ některých odpovědí na otázky tak, aby nejvyšší hodnota vždy označovala negativní pól dané dimenze (nelegitimita, nespokojenost, odcizení). Před samotným výpočtem byli také vyloučeni ti respondenti, kteří pro jednu z proměnných odpověděli, že neví, případně odpověď odmítli nebo odpověď neuvedli. Výsledky analýzy hlavních komponent jsou prezentovány v Tabulce P2. Hodnota KMO označující vhodnost dat pro analýzu hlavních komponent dosahuje čísla 0,78 a je tak dostačující pro provedení této analýzy. Bartlettův test je statisticky signifikantní. Tento údaj značí, že korelace mezi proměnnými jsou celkově odlišné od 0, což je nezbytné pro nalezení skupin podobných proměnných pomocí analýzy hlavních komponent (Field et al., 2012). Na základě teoretického předpokladu byl zadán požadavek na vytvoření čtyř komponent. Čtyři komponenty by byly vytvořeny i podle tzv. Kaiserova pravidla, které říká, že je vhodné extrahovat ty faktory, u nichž je vlastní hodnota (zachycující míru vysvětleného rozptylu danou komponentou) vyšší než 1. Čtyři komponenty by měly být vytvořeny i na základě tzv. suťového grafu (viz Graf P1). Pro zlepšení interpretovatelnosti výsledků byla použita rotace varimax (Field et al., 2012).

První část Tabulky P2 ukazuje výsledky analýzy hlavních komponent se všemi proměnnými představenými v Tabulce P1. Andy Field s kolegy doporučuje za významnou součást komponenty považovat ty proměnné, jejichž faktorová zátěž dosahuje 0,4. Běžně se udává hodnota 0,3 (Field et al., 2012). Z hodnot faktorových zátěží v první části tabulky je patrné, že výrazná příslušnost některých proměnných pouze k jedné komponentě je sporná. V první řadě se jedná o proměnnou INSTI.4, která se ptá na souhlas s výrokem: „Volby jsou účinný způsob, jak mohou lidé ovlivnit to, co dělají politici.“ Na spornost podobně znějící otázky upozorňuje i Lukáš Linek (2010, s. 93). Respondenti si pod touto otázkou pravděpodobně představují různé aspekty svého vztahu k politickému systému. Například se lze domnívat, že někdo bere volby jakožto součást legitimacy samotné demokracie a že jiní lidé si naopak do této otázky promítají právě institucionální odcizení. I proměnná INDI.1 má podobné a nízké faktorové zátěže u individuálního a zároveň institucionálního odcizení. Tato proměnná se ptá na souhlas s výrokem: „Politika je někdy tak složitá, že lidé jako já nemohou skutečně rozumět tomu, o co jde.“ Ačkoliv předpokladem bylo, že proměnná INDI.1 by měla být součástí individuálního odcizení, možná právě důrazem na politiku si někteří

respondenti neschopnost porozumění tomu, „o co jde“, nevykládají jako svoji vlastnost, ale vnímají to jako nedostatek systému. Poslední spornou proměnnou je ta s označením SPOK.5, která se ptá na spokojenost s fungováním demokracie v České republice. Velikost faktorové zátěže u komponenty nelegitimnosti demokracie staví tuto proměnnou na hranu toho, zda ji lze ještě považovat za indikátor zejména politické nespokojenosti. Faktorová zátěž 0,60 u komponenty tvořící politickou nespokojenost sice naznačuje příslušnost této proměnné k dané komponentě, ale zároveň se tato hodnota neřadí mezi ty nejvyšší. Tato proměnná navíc dosahuje faktorové zátěže 0,39 právě na komponentě nelegitimnosti demokracie. V potaz je třeba vzít i teoretické ukotvení a fakt, že otázka obsahuje jak element hodnocení současného fungování, tak se vztahuje i k obecnému konceptu demokracie. To svědčí o tom, že tato otázka není vhodným indikátorem ani politické nespokojenosti ani nelegitimnosti demokracie (podrobněji Linek, 2010, s. 52). Z těchto důvodů budou tři výše zmíněné proměnné z analýzy vyřazeny. Až na proměnnou SPOK.5 jsou tak v analýze ponechány všechny proměnné, které nabývají faktorové zátěže 0,5 a vyšší právě pouze na jedné komponentě. V pravé části Tabulky P2 jsou prezentovány výsledky analýzy hlavních komponent bez vyřazených proměnných.¹ Všechny prezentované proměnné zde dosahují výrazně větší faktorové zátěže pouze na jedné komponentě a tvoří tak tyto jednotlivé dimenze.

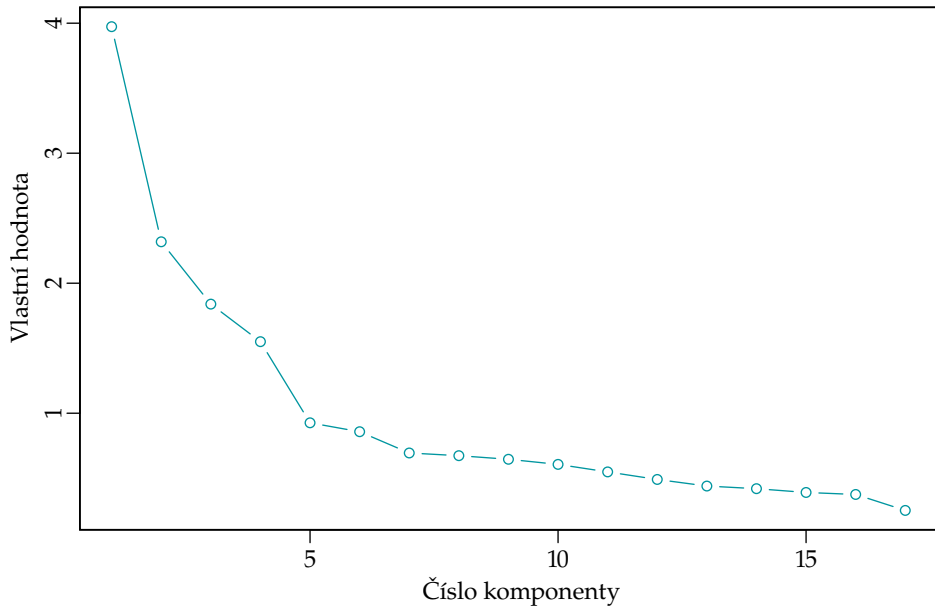
¹ Pro daných 14 proměnných je hodnota KMO 0,74, Bartlettův test je statisticky signifikantní a i závěry ohledně počtu extrahovaných komponent jsou stejné (suťový graf viz Graf P2).

Tabulka P2. Dimenze vztahu k politickému systému (analýza hlavních komponent)

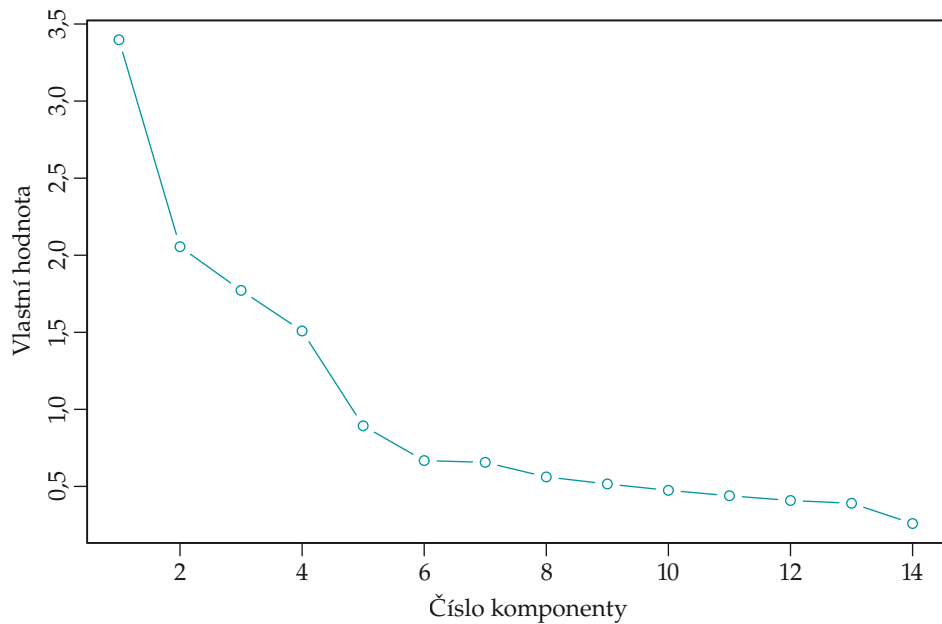
Proměnné	Nelegitimitnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení	Nelegitimitnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení
LEGI.1	0,79	0,09	-0,06	0,01	0,82	0,10	-0,05	0,02
LEGI.2	0,58	0,03	0,13	0,18	0,59	0,02	0,11	0,17
LEGI.3	0,84	0,00	0,02	-0,07	0,85	-0,02	0,03	-0,05
SPOK.1	0,03	0,87	0,13	0,01	0,05	0,89	0,11	0,01
SPOK.2	0,19	0,71	0,06	0,26	0,23	0,71	0,07	0,27
SPOK.3	-0,07	0,72	-0,06	0,32	-0,04	0,71	-0,04	0,34
SPOK.4	-0,06	0,79	0,11	-0,05	-0,06	0,81	0,10	-0,05
SPOK.5	0,39	0,60	-0,03	0,05	-	-	-	-
INDI.1	0,05	-0,15	0,45	0,35	-	-	-	-
INDI.2	0,00	0,04	0,83	0,04	0,00	0,04	0,83	0,07
INDI.3	-0,03	-0,04	0,78	0,15	-0,03	-0,07	0,80	0,18
INDI.4	0,24	0,11	0,63	-0,15	0,25	0,09	0,64	-0,13
INDI.5	-0,03	0,17	0,63	0,10	-0,03	0,17	0,65	0,10
INSTI.1	-0,06	0,09	-0,10	0,73	-0,04	0,09	-0,12	0,73
INSTI.2	0,16	0,12	0,26	0,69	0,15	0,09	0,26	0,72
INSTI.3	0,08	0,18	0,13	0,77	0,09	0,16	0,14	0,80
INSTI.4	0,36	0,22	0,32	0,33	-	-	-	-
Vysvětlený rozptyl (%)	12	17	15	12	13	18	17	14

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM (váženo)

Poznámka: Prezentována je analýza hlavních komponent po rotaci varimax. Šedě jsou vyznačeny faktorové zátěže proměnných náležících k dané komponentě.

Graf P1. Suťový graf pro 17 komponent

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM (váženo)

Graf P2. Suťový graf pro 14 komponent

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM (váženo)

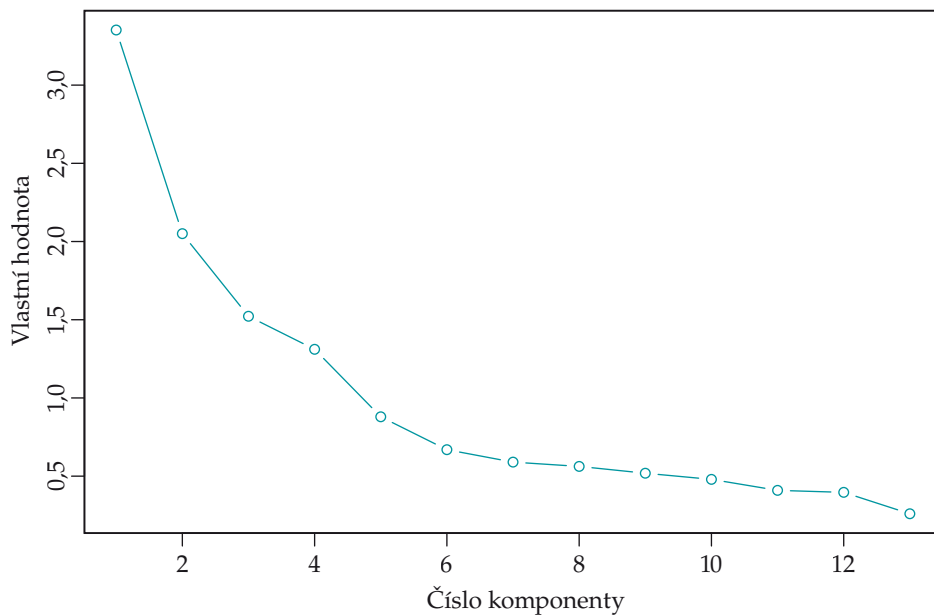
Tabulka P3. Dimenze vztahu k politickému systému bez dichotomické proměnné LEGI.1 (analýza hlavních komponent)

Proměnné	Nelegitimnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení
LEGI.2	0,73	0,04	0,07	0,16
LEGI.3	0,84	-0,01	0,02	-0,04
SPOK.1	0,03	0,89	0,11	0,01
SPOK.2	0,23	0,72	0,06	0,27
SPOK.3	-0,05	0,71	-0,04	0,34
SPOK.4	-0,08	0,80	0,10	-0,05
INDI.2	0,01	0,04	0,84	0,07
INDI.3	-0,05	-0,07	0,81	0,18
INDI.4	0,28	0,09	0,63	-0,13
INDI.5	-0,01	0,18	0,65	0,09
INSTI.1	-0,05	0,09	-0,12	0,73
INSTI.2	0,13	0,09	0,26	0,72
INSTI.3	0,09	0,16	0,14	0,80
Vysvětlený rozptyl (v %)	11	20	18	15

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM (váženo)

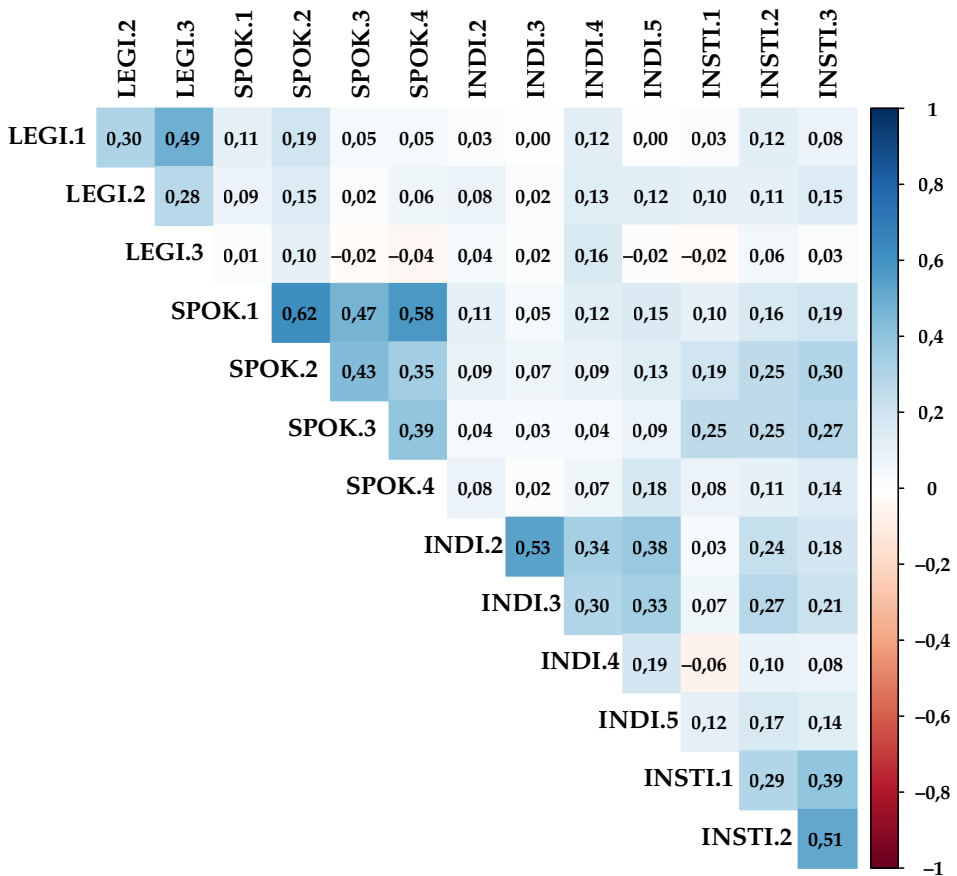
Poznámka: Prezentována je analýza hlavních komponent po rotaci varimax. Šedě jsou vyznačeny faktorové zátěže proměnných náležících k dané komponentě.

Pro analýzu hlavních komponent bez dichotomické proměnné (LEGI.1) by podle Kaisera pravidla i suťového grafu (viz Graf P3) měly být extrahovány také čtyři komponenty. Hodnota KMO s danými 13 proměnnými je 0,75. Bartlettův test vychází statisticky signifikantně.

Graf P3. Suťový graf pro 13 proměnných bez proměnné LEG1.1 (graf)

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM (váženo)

Graf P4. Korelační matice (Kendallův korelační koeficient)

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM (neváženo)

Příloha 2. Další doplňující materiál

Tabulka P4. Znění otázek pro operacionalizaci nezávislých proměnných

Zdroje vztahu k pol. systému	Otázky	Operacionalizace	
		Odpovědi	Úprava odpovědí pro analýzu
Socioekonomický status	„Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?“	1. nedokončené základní, 2. dokončené základní, 3. vyučení, 4. střední bez maturity, 5. střední odborné s maturitou, 6. střední všeobecné s maturitou, 7. vyšší odborné, 8. vysokoškolské bakalářské, 9. vysokoškolské magisterské, inženýrské, 10. postgraduální vzdělání, vědecká příprava	Kategorie 1 + 2, 3 + 4, 5 + 6, 7 + 8 + 9 + 10
	„Považujete životní úroveň Vaší domácnosti“ „Pokuste se zařadit do některé skupiny.“	1. za velmi dobrou, 2. za spíše dobrou, 3. ani dobrou, ani špatnou, 4. za spíše špatnou, 5. za velmi špatnou 1. student, učeň, 2. důchodce, 3. nezaměstnaný, 4. v domácnosti, na rodičovské dovolené, 5. podnikatel se 3 a více zaměstnanci, 6. samostatně činný s 1–2 zaměstnanci, 7. samostatně činný bez zaměstnanců, 8. vyšší odborný zaměstnanec (vědecktí a odborní duševní prac.), 9. nižší odborný zaměstnanec, 10. řadový úředník (nižší administrativní pracovník), 11. provozní pracovník ve službách a obchodě, 12. řemeslník, opravář, dělník vyučený v oboru práce, 13. obsluha strojů, zařízení a dopravních prostředků, montážní dělník, dělník nevyučení v oboru práce, 14. pomocný a nekvalifikovaný pracovník, 15. fyzicky pracující člen zemědělského družstva, zemědělský dělník, 16. vedoucí, řídicí pracovník s 1 až 9 podřízenými, 17. vedoucí, řídicí pracovník s 10 a více podřízenými	Kategorie 1 + 2, 3, 4 + 5 Kategorie 1, 2, 3, 4, 5 + 6 + 7, 8 + 16 + 17, 9 + 10 + 11 + 12 + 13 + 14 + 15
Sociodemografické charakteristiky	Pohlaví	1. muž, 2. žena	Ponecháno
	Velikostní skupina obce	1. méně než 799, 2. 800–1999, 3. 2000–4999, 4. 5000 – 14 999, 5. 15 000 – 29 999, 6. 30 000 – 79 999, 7. 80 000 – 999 999, 8. 1 000 000 a více	Kategorie 1 + 2 + 3 + 4, 5 + 6, 7 + 8
	„Jste“	1. svobodný, svobodná, 2. ženatý, vdaná (registrované partnerství), 3. rozvedený, rozvedená, 4. vdovec, vdova	Ponecháno
Politická socializace	„Kolik je Vám let?“	15 let a více	Kategorie 29 let a méně, 30–59 let, 60 let a více
	Kombinace otázek: „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Šel byste volit?“ + „Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“	Účast u voleb: 1. rozhodně ano, 2. spíše ano, 3. spíše ne, 4. rozhodně ne (a také možnost nemá volební právo) + výběr konkrétní strany	Volba KSČM: nevyločil účast u voleb (1 + 2 + 3 + „neví“) + výběr KSČM. Absence volby KSČM: vyloučil účast u voleb (4 + „nemá volební právo“) nebo nevyločil účast + výběr žádné nebo jiné strany než KSČM
Hodnocení výkonnosti politického systému	„Jak byste hodnotil současnou ekonomickou situaci v naší zemi?“	1. velmi dobrá, 2. dobrá, 3. ani dobrá, ani špatná, 4. špatná, 5. velmi špatná	Kategorie 1 + 2, 3, 4 + 5
	„Jak jste spokojen, nebo nespokojen se současným stavem následujících oblastí v ČR: korupce“	1. velmi spokojen, 2. spíše spokojen, 3. tak napůl, 4. spíše nespokojen, 5. velmi nespokojen	Kategorie 1 + 2, 3, 4 + 5
Levoprávé zařazení	„V politice lidé někdy hovoří o pravici a levici. Kam byste se sám zařadil na této stupnici?“	Škála 1 (levice) až 11 (pravice)	Kategorie 1 + 2 + 3 + 4, 5 + 6 + 7, 8 + 9 + 10 + 11 (jedná se o stejným způsobem transformovanou proměnnou, která je již nabízena v originálním datovém souboru)
Stranická identifikace	Kombinace otázek: „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Šel byste volit?“ + „Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“ + „Cítíte se této straně?“	Účast u voleb: 1. rozhodně ano, 2. spíše ano, 3. spíše ne, 4. rozhodně ne (a také možnost nemá volební právo) + výběr konkrétní strany + 1. velmi blízko, 2. celkem blízko, 3. ne moc blízko	Kategorie pro silnější stranickou identifikaci: nevyločil účast u voleb (1 + 2 + 3 + „neví“) + výběr konkrétní strany + blízkost 1 a 2, Kategorie pro nižší stranickou identifikaci: vyloučil účast u voleb (4 + „nemá volební právo“) nebo nevyločil účast + výběr strany (nebo i žádné strany) + blízkost 3
Identifikace s vládní stranou	Kombinace otázek: „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Šel byste volit?“ + „Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“	Účast u voleb: 1. rozhodně ano, 2. spíše ano, 3. spíše ne, 4. rozhodně ne (a také možnost nemá volební právo) + výběr konkrétní strany	Kategorie pro identifikaci s vládní stranou: nevyločil účast u voleb (1 + 2 + 3 + „neví“) + výběr ANO nebo ČSSD, Kategorie pro neidentifikaci s vládní stranou: vyloučil účast u voleb (4 + „nemá volební právo“) nebo nevyločil účast + výběr žádné nebo jiné strany než ANO a ČSSD
Sledování médií	„Řekněte mi prosím, jak často se věnujete následujícím činnostem: sledujete informace o politice v médiích“	1. často, 2. někdy, 3. zřídka, 4. nikdy	Ponecháno

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM

Poznámka: Kategorie „neví“, „bez odpovědi“ a „odmítl odpovědět“ nejsou do výčtu možných odpovědí zahrnuty.

Tabulka P5. Hodnoty indexu měřící socioekonomické charakteristiky krajů

Kraj	Index
Hl. město Praha	-1,482500341
Středočeský	-0,702137656
Jihočeský	-0,045326972
Plzeňský	-0,157616979
Karlovarský	0,857905143
Ústecký	0,387171986
Liberecký	0,316751093
Královehradecký	-0,093057397
Pardubický	-0,022586401
Vysočina	0,124238318
Jihomoravský	-0,165441462
Olomoucký	0,328375021
Zlínský	0,10703152
Moravskoslezský	0,547194126

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ČSÚ

Poznámka: Prezentován je průměr standardizovaných hodnot jednotlivých komponent indexu.